

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Κατεύθυνση Παιδαγωγικών-Ειδικής Αγωγής
Ειδικότητα:
Ελληνικοί Παραδοσιακοί Χοροί

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της φοιτήτριας
ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΛΑΤΤΑ

Ο ΓΕΝΙΤΣΑΡΙΣΤΙΚΟΣ ΧΟΡΟΣ ΣΤΑ ΛΕΧΑΙΝΑ ΗΛΕΙΑΣ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΕΞΕΤΑΣΤΕΣ:

ΓΙΑΝΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΗΜΑΣ Ε.Ε.Δ.Π.
ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ (407/70)

ΑΚΑΔ. ΕΤΟΣ: 2004-2005

ΤΡΙΚΑΛΑ
Ιούνιος 2005

-----*-----

4458

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 4458/1

Ημερ. Εισ.: 07-07-2005

Δωρεά:

Ταξιδιωτικός Κωδικός: ΠΓ - ΓΕΦΑΑ

2005

ΛΛΤ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000077831

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΧΑΡΤΗΣ.....	3
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
2. Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ.....	7
I. Γεωγραφική θέση.....	7
II. Συνοικίες.....	8
III. Αγορά.....	9
IV. Πλατείες.....	9
V. Συνοικισμοί.....	10
3. ΙΣΤΟΡΙΚΑ.....	11
Οικονομική – Κοινωνική ζωή.....	13
4. ΤΟ ΕΘΙΜΟ.....	15
I. Προέλευση του Γενιτσαρίστικου χορού.....	15
II. Περιγραφή του εθίμου	18
III. Σύθεση της παρέας.....	19
IV. Φορεσιά.....	22
V. Όργανα – Μουσική.....	24
5. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ.....	26
6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	31

Γεωγραφικός χώρος της Δυτικής Πελοποννήσου.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της έρευνας ήταν η μελέτη του χορευτικού δρωμένου του Γενιτσαρίστικου χορού, το οποίο τελείται στα Λεχαινά Ηλείας το τελευταίο Σαββατοκύριακο των Απόκρεων.

Στην Ελλάδα ο χορός αποτελούσε και αποτελεί σημαντικό στοιχείο της κοινωνικής δράσης (action). Χορευτικές δραστηριότητες (performances) οργανώνονται σε περιστάσεις (occasions), όπου τα μέλη της κοινότητας καλούνται στην κυριολεξία να μπουν στο χορό πότε για να συμμετάσχουν στο τοπικό πανηγύρι, να γιορτάσουν μία θρησκευτική γιορτή, να λάβουν μέρος σε γάμους και οικογενειακές συγκεντρώσεις και πότε για να παραβρεθούν και σε άλλου τύπου διοργανώσεις (Λουτζάκη, 1992).

Σημείο αναφοράς για τη χορευτική πράξη είναι η κοινότητα (community), τα μέλη της οποίας μοιράζονται τον ίδιο χώρο (συνοικία, χωριό, πόλη ή ακόμα μια ευρύτερη γεωγραφική περιφέρεια) και καθοδηγούνται, κατά κάποιο τρόπο, από κοινές παραδόσεις, θεσμούς, ήθη και αξίες. Σε κάθε κοινότητα υπάρχουν ορισμένα χαρακτηριστικά στοιχεία, όπως το γλωσσικό ιδίωμα, η τροφή, η φορεσιά, η μουσική, το τραγούδι και ο χορός, που όλα μαζί συνθέτουν την ταυτότητά της και με τα οποία επιτυγχάνεται η διάκριση από άλλες κοινότητες (Λουτζάκη, 1992).

Στην Ελλάδα υπάρχουν έθιμα, στα οποία εκτελούνται κινήσεις με ιδιαίτερη χορευτική δυναμική, που είτε εμφανίζονται ενσωματωμένες στο έθιμο, είτε το πλαισιώνουν. Τέτοια έθιμα σχετίζονται με την προετοιμασία της γης για καλλιέργεια. Τα έθιμα αυτά έχουν παραστατικό χαρακτήρα και εκτελούνται από άντρες που μεταμφιέζονται και αναλαμβάνουν ρόλους ανάλογα με την οικογενειακή τους κατάσταση. Πολλά από αυτά τα έθιμα τελούνται από την 1^η έως την 7^η Ιανουαρίου ή την περίοδο της Αποκριάς και σηματοδοτούν τη διάβαση από το παλιό στο καινούριο. Τέτοιοι εθιμικοί εορτασμοί είναι, για παράδειγμα : αρκούδες, αράπηδες, μπαμπόγεροι (στα χωριά της Δράμας), Μπέης (στα χωριά του Έβρου), Μπούλες και Γενίτσαροι (Νάουσα), καθώς και το έθιμο που περιγράφεται στην παρούσα εργασία, Γενίτσαροι (Λεχαινά).

Το έθιμο του Γενιτσαρίστικου χορού, όπως και ανάλογα έθιμα, αποτελεί ένα χορευτικό δρώμενο το οποίο τελείται από «θίασο» και είναι ένα οργανωμένο θέαμα που προετοιμάζεται από μέλη της τοπικής κοινωνίας.

Γενικά, τα δρώμενα αποτελούν ένα σημαντικό κεφάλαιο του λαϊκού μας πολιτισμού. Ο Πούχγερ (1985) αντιμετωπίζει το δρώμενο ως μια πρωτοβάθμια μορφή θεάτρου, υποστηρίζοντας ότι από αυτό έλκει την ιστορική του καταγωγή το δράμα. Ο ίδιος χρησιμοποιεί τη λέξη δρώμενο ως μια γενική αναλυτική έννοια που περιλαμβάνει μια ή και περισσότερες από τις όψεις του τρίπτυχου « έθιμο-τελετή / τελετουργία- δρώμενο». Το δρώμενο, γράφει ο Πούχγερ, δηλώνει « ένα σημειωτικό σύστημα κοινωνικών πράξεων που τηρούν στην επανάληψη τους ένα καθιερωμένο τυπικό, είναι δεσμευτικές για την κοινότητα, εντείνουν το συναίσθημα του εμείς και παριστάνουν συμβολικά την ομαδική ταυτότητα».

Τα δρώμενα συμφύρονται με νοητικούς εξωλογισμούς και εξωτερικεύονται από σύμφυτες παρορμήσεις και ικανότητες του ανθρώπου. Είναι όμως πάντοτε φαινόμενο κοινωνικό. Προϋποθέτουν το ομαδικό ενδιαφέρον, που έχει ως επακόλουθο την ομαδική συμμετοχή: την ενεργητική των τελεστών και την συνήθως παθητική των θεατών.(Αικατερινίδης Ν. Γεώργιός)

Η ενασχόλησή μου με τη μελέτη αυτή άρχισε τον Οκτώβριο του 2004 και τελείωσε τον Ιούνιο του 2005. Η μεθοδολογία που χρησιμοποίησα ήταν:

1) ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ (στάδιο προετοιμασίας)

2) ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ (επιτόπια έρευνα)

α. Άμεση παρατήρηση του χορού και των κινήσεων που τον αποτελούν

β. Συνέντευξη για το χορό

γ. Συνέντευξη για το χώρο και το περιβάλλον

3) ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ

α. Ενεργός συμμετοχή-εκμάθηση του χορού

Να περάσει η κίνηση στο σώμα του ερευνητή

β. Καταγραφή του χορού (λεκτική, βίντεο)

γ. Χρησιμοποίηση οδηγών έρευνας και ερωτηματολογίων

δ. Σημειώσεις (πλαίσιο και περιεχόμενο)

4) ΜΕΛΕΤΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.(Giurchescu & Topr 1998).

Η εντοπιότητα μου ήταν ένα στοιχείο που αποτέλεσε πλεονέκτημα αλλά και μειονέκτημα στην έρευνα μου. Πλεονέκτημα γιατί όλοι ήταν πρόθυμοι να με βοηθήσουν και μειονέκτημα γιατί κάποια πράγματα τα θεωρούσα αυτονόητα και ίσως να έχουν παραληφθεί. Όπως αναφέρει ο Erixon (1967), αν ο ερευνητής λόγω καταγωγής έχει βιωματική προσέγγιση στο αντικείμενο, οφείλει να αποστασιοποιηθεί για να δει τα πράγματα πιο ψύχραιμα από έξω. Ένα άλλο πρόβλημα που αντιμετώπισα ήταν ότι ο Γενιτσαρίστικος χορός είναι ένα έθιμο που γίνεται μόνο τις Απόκριες.

Θέλω να ευχαριστήσω όλους εκείνους που με βοήθησαν και συνέβαλαν με τον δικό τους τρόπο στην ολοκλήρωση αυτής της έρευνας.

Ζαφειρόπουλος	Δημήτριος	47 ετών
Καρκαβίτσας	Ανδρέας	56 ετών
Κουλούρης	Νίκος	55 ετών
Λάττας	Γεώργιος	89 ετών
Μελίτας	Νίκος	32 ετών
Μουρτζίνης	Νίκος	56 ετών
Ροΐδης	Χρήστος	53 ετών
Σαραντοπούλου	Αναστασία	63 ετών
Σεφερλή	Πίτσα	58 ετών
Σεφερλής	Μιχάλης	33 ετών
Φραντζής	Σπύρος	35 ετών

2. Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

1. Γεωγραφική θέση

Τα Λεχαινά¹ είναι χτισμένα στο δυτικό μέρος του Ηλειακού κάμπου βόρεια του Πηνειού, του κάμπου της Γαστούνης όπως ήταν περισσότερο γνωστός.

Η ευρύτερη περιοχή ορίζεται από την λιμνοθάλασσα του Κοτυχιού, τα χαμηλά υψώματα του Αϊ-Γιώργη, τον ποταμό Ανισάτο και το Ιόνιο πέλαγος. Ανατολικά, στα σύνορα με τον νομό Αχαΐας, γαλαζίζει το βουνό Σανταμέρι ενώ δυτικά δεσπόζει το θρυλικό κάστρο Χλεμούτσι, φύλακας προστάτης του κάμπου.

Εξαιτίας της γεωγραφικής θέσης τα Λεχαινά και γενικότερα η Ηλεία έχει ήπιο, υποτροπικό μεσογειακό κλίμα. Εκτός από τις τεράστιες καλλιεργήσιμες εκτάσεις, η περιοχή που χαρακτηριστικό της είναι η πλούσια βλάστηση είναι κατάφυτη από θάμνους και δέντρα. Πρέπει να τονιστεί ότι πολύ πλούσια είναι και η υδροχαρής βλάστηση (καλάμια, ψαθιά κ. α), χάρη στα πολλά λαγκάδια και παλιότερα στα βαλτοτόπια της περιοχής.

Η μορφή και η σύσταση του εδάφους, το εύκρατο, υγρό κλίμα, τα άφθονα νερά ευνοούν κάθε είδους καλλιέργεια και κυρίως τα δημητριακά και κηπευτικά. Έτσι στην αρχαιότητα έχουμε την καλλιέργεια της βύσσου², στο μεσαίωνα της μουριάς με παράλληλη ανάπτυξη της παραγωγής μεταξιού, στην τουρκοκρατία της ελιάς, των δημητριακών και του βαμβακιού, μετά την επανάσταση της σταφίδας και τα τελευταία χρόνια των κηπευτικών, του καλαμποκιού και της πατάτας.

1. Σχετικά με την ετυμολογία του ονόματος Λεχαινά οι γνώμες διχάζονται. Ο Κ. Ηλιόπουλος θεωρεί ότι παράγεται από κάποιο ντόπιο κύριο όνομα, ενώ ο Ντίνος Ψυχογιός αναπτύσσει με βάση τις δικές του έρευνες μια πολύ ενδιαφέρουσα θεωρία για την παραγωγή του ονόματος από τη λέξη λεχώνα σε συσχετισμό με τα θεραπευτικά νερά του Μοσχονερίου και τα έθιμα ευτοκίας.

2. Πρόκειται για το κοινώς μεταξοβάμβακο.

Οι εκτεταμένοι βοσκότοποι και οι χαμηλοί λόφοι με την πλούσια θαμνώδη βλάστηση ευνοούν την κτηνοτροφία. Παράλληλα ήταν αρκετά αναπτυγμένη η πτηνοτροφία καθώς και η μελισσοκομία.

II. Συνοικίες

Τα Λεχαινά χωρίζονται σε δύο συνοικίες που αναπτύσσονται γύρω από τις δύο κεντρικές εκκλησίες και τους δύο κεντρικούς δρόμους(ρούγες) του οικιστικού συνόλου: την Πάνω Ρούγα και την Κάτω Ρούγα³.

Η Πάνω Ρούγα εκτείνεται στο ανατολικό και βόρειο μέρος, ανάμεσα στην κεντρική αγορά και τις σιδηροδρομικές γραμμές. Άξονας της ο δρόμος του σταθμού και κέντρο της η πλατεία του Αγ. Δημητρίου. Περιλαμβάνει τον σιδηροδρομικό σταθμό, την παλιά εθνική οδό Πατρών-Πύργου, τις δημόσιες υπηρεσίες που είναι αναπτυγμένες γύρω από την πλατεία και την αγορά, το Γυμνάσιο και το Λύκειο, το Ά Δημοτικό και το δημαρχείο.

Πρόκειται για το νεότερο τμήμα της πόλης όπου κατοικούν οι περισσότεροι υπάλληλοι και έμποροι. Αποτέλεσε την πιο εξελιγμένη «αριστοκρατική», ας πούμε, συνοικία.

Η Κάτω Ρούγα, αναπτύσσεται προς τα δυτικά γύρω από την εκκλησία της Παναγίας και το δρόμο που οδηγεί σε αυτή. Είναι πυκνοκατοικημένη με λαϊκό και αγροτικό κυρίως πληθυσμό. Αρχή της είναι η πλατεία Χατζηγιάννη και τέλος της η εκκλησία της Παναγίας και ο δρόμος προς τη θάλασσα.

3. Οι κάτοικοι των δύο περιοχών ονομάζονται Πανουργιάτες και Κατουργιάτες. Ανάμεσα στις δύο γειτονιές υπήρχε πάντα μια αντζηλία, που κορυφωνόταν και εκδηλωνόταν στην περιφορά του επιταφίου των δύο ενοριών.

III. Αγορά

Ανάμεσα στις δύο συνοικίες βρίσκεται η αγορά με το Σταυροπάζαρο⁴. Ένα οικοδομικό τετράγωνο τη χωρίζει από την πολυσύχναστη πλατεία του Αγ. Δημητρίου, εξασφαλίζοντας την άνετη κίνηση των ανθρώπων στο εμπορικό κέντρο που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό μαγαζιών. Τα τελευταία χρόνια βέβαια πολλά μαγαζιά έχουν ανοίξει και γύρω από την πλατεία του Αγ. Δημητρίου.

IV. Πλατείες

Το κοινωνικό κέντρο της πόλης αποτελεί η κεντρική πλατεία του Αγ. Δημητρίου. Οι αιωνόβιες κουκουναριές τη στολίζουν και σκιάζουν τα τραπέζια που βγάζουν εκεί τα γύρω καφενεία και ζαχαροπλαστεία. Η πέτρινη εκκλησία του Αγ. Δημητρίου, το ηρώο και η προτομή του Καρκαβίτσα αποτελεί τη βιτρίνα της πόλης. Εδώ γίνονται οι παρελάσεις, οι γιορτές και το καρναβάλι.

Η μικρή πλατεία Χατζηγιάννη, που πήρε το όνομα της από τον περίφημο δήμαρχο Κ. Χατζηγιάννη (1891-1895) πρέπει να ήταν παλιότερα η κεντρική πλατεία του χωριού. Την άποψη αυτή ενισχύει το γεγονός ότι μέχρι τη δεκαετία του '50 πολλά δρώμενα του καρναβαλιού καθώς και πολιτικές συγκεντρώσεις γίνονταν σε αυτή την μικρή πλατεία, η οποία περιβάλλεται από διώροφα σπίτια.

4. Σταυροπάζαρο είναι το κέντρο της αγοράς, δηλαδή η διασταύρωση των δύο κύριων δρόμων της που αποτελεί και το γεωγραφικό κέντρο της κομόπολη

Η κωμόπολη έχει ακόμα τη μικρή διαμορφωμένη πλατεία Σαραντοπούλου. Πήρε και αυτή το όνομά της από τον πρόεδρο Σαράντη Σαραντόπουλου, του οποίου το μεγάλο νεοκλασικό σπίτι με τον αιωνόβιο φίκο αποτελεί μοναδικό στολίδι της. Βρίσκεται στη δυτική έξοδο της πόλης, από όπου ξεκινά ο δρόμος προς την Κυλλήνη.

V. Συνοικισμοί

Έξω από την πόλη είναι χτισμένοι τρεις συνοικισμοί που διοικητικά υπάγονται στο δήμο. Βορειοανατολικά ο συνοικισμός Μπάστας (σήμερα Αγ. Θεόδωροι) που κατοικείται από μόνιμα εγκατεστημένους πρώην νομάδες κτηνοτρόφους, σήμερα στην πλειοψηφία τους καλλιεργητές.

Ανάλογος συνοικισμός υπάρχει βορειοδυτικά, κοντά στη θάλασσα, το Καταράχι. Βρίσκεται ανάμεσα στις Αλυκές και το Κοτύχι. Οι κάτοικοι του είναι επίσης ορεινής καταγωγής, παλιοί κτηνοτρόφοι που σιγά-σιγά απέκτησαν δική τους γη και έγιναν καλλιεργητές.

Μετά το 1922, νοτιοδυτικά στο δρόμο προς Μυρσίνη ιδρύθηκε ο προσφυγικός συνοικισμός. Αποτελείται από διώροφα ομοιόμορφα σπίτια, τα λεγόμενα προσφυγικά που βρίσκονται σε ημιεγκατάλειψη τώρα.

3. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Στην ιστορική πορεία της η ευρύτερη περιοχή της Ηλείας γνώρισε περιόδους οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής άνθησης. «κατώφλι της Ανατολής» για τους δυτικούς, «μικρή γη της επαγγελίας» για τους ανατολικούς, προσέλκυσε κάθε είδους επιδρομείς και κατακτητές που συχνά προκάλεσαν περιόδους ακμής αλλά και κατάπτωσης. Η γεωγραφική της θέση έπαιξε σημαντικό ρόλο στις μετακινήσεις των φύλων, όπως η λεγόμενη «κάθοδος των Δωριέων» στο τέλος της εποχής του χαλκού, οι διάφοροι αποικισμοί στους μυκηναϊκούς και ιστορικούς χρόνους, οι βαρβαρικές επιδρομές στους πρώτους μ.Χ αιώνες, ο εποίκισμός των Αλβανών αργότερα κ.τ.λ. Συνέπεια όλων αυτών των αναστατώσεων ήταν οι συχνές μετακινήσεις των κατοίκων της Ηλείας στις γύρω ορεινές περιοχές και στα κοντινά Επτάνησα, γεγονός που έχει σφραγίσει τον πληθυσμό δημογραφικά, κοινωνικά και πολιτιστικά.

Από την περίοδο της φραγκοκρατίας έχουμε την παλιότερη μαρτυρία για την ύπαρξη των Λεχαιών. Πρόκειται για ένα πωλητήριο έγγραφο του 1324. Σε αυτό αναφέρεται ότι ο τότε Φράγκος αφέντης του Μωριά Jean d' Anjou, comte de Gravina πουλάει μεταξύ άλλων το τιμάριο Lechina σε πλούσιους τραπεζίτες της Φλωρεντίας. Ξέρουμε έτσι ότι τα Λεχαινά υπήρχαν τουλάχιστον από την εποχή της φραγκοκρατίας, άρα θα υπήρχαν και παλιότερα και μάλιστα θα ήταν ένα αρκετά αναπτυγμένο χωριό για να αποτελέσουν αντικείμενο αγοραπωλησίας.

Τα Λεχαινά ήταν κεφαλοχώρι με πληθυσμό 750 περίπου κατοίκους, μεταξύ των οποίων λίγους Τούρκους όλους σχεδόν ιδιοκτήτες γης και Τούρκο αγά με αστυνομικά καθήκοντα. Αναφέρονται και δημογέροντες που αποφάσιζαν για σοβαρά ζητήματα και διευθετούσαν τα κοινά .

Οι λατρευτικές ανάγκες εξυπηρετούνταν με την εκκλησία της Παναγίας, καθώς και με τον Αγ. Δημήτριο και την Αγ. Τριάδα. Επίσης τα Λεχαινά ήταν έδρα του αρχιερατικού επιτρόπου Αγίου Παλαιών Πατρών.

Η γεωργία και η κτηνοτροφία ήταν αναπτυγμένες και οι κάτοικοι σχετικά εύρωστοι οικονομικά, αν κρίνουμε από το πλήθος χρυσών και ασημένιων αφιερωμάτων στην Παναγία. Σήμερα τα Λεχαινά είναι αγροτική αστική περιοχή

με πληθυσμό 3.837 κατοίκους (απογραφή 2001), έχει δημόσιες υπηρεσίες, δύο δημοτικά σχολεία γυμνάσιο , γενικό και τεχνικό λύκειο.

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΛΕΧΑΙΝΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΕΤΩΝ : 1951,1961, 1971,
1981 1991 & 2001

ΕΤΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
1951	3.710
1961	3.414
1971	2.894
1981	3.200
1991	3.448
2001	3.837

I. Οικονομική - κοινωνική ζωή

Τα Λεχαινά εκτός από την κτηνοτροφία, την γεωργία και την παραγωγή σταφίδας είχαν και άλλους δύο σημαντικούς πλουτοπαραγωγικούς πόρους : τις αλυκές και το ιχθυοτροφείο του Κοτυχιού. Παρόλο που το εμπόριο του αλατιού ανήκε στο κρατικό μονοπώλιο, αποτελούσε ένα σημαντικό οικονομικό πόρο. Από την άλλη η λιμνοθάλασσα του Κοτυχιού τροφοδοτεί ακόμα και σήμερα την αγορά των Λεχαινών με άφθονο ψάρι.

Η ανάδειξη των Λεχαινών σε οικονομικό και διοικητικό κέντρο της περιοχής συνετέλεσε στο να επέλθουν σχετικά γρήγορα αλλαγές στις κοινωνικές δομές καθώς και στον τρόπο ζωής των κατοίκων.

Η ανάπτυξη των χερσαίων και θαλάσσιων συγκοινωνιών φέρνει τον τόπο σε επαφή με τον αστικό, ευρωπαϊκό «αναπτυγμένο» τρόπο ζωής και συντελεί ως ένα βαθμό στον κοινωνικό μετασχηματισμό.

Έτσι στα Λεχαινά δημιουργήθηκε μια κοινωνία μικτή, αποτελούμενη από μικροαστούς εμπόρους και υπαλλήλους από τη μία και αγρότες από την άλλη. Από μικρό αγροτικό χωριό της Τουρκοκρατίας μεταβλήθηκε σταδιακά σε κωμόπολη με ημιαστικό πληθυσμό.

Η ανώτερη και οικονομικά εύρωστη τάξη των μεγαλοκτηματιών και εμπόρων αρχίζει πρώτη να εγκαταλείπει τον παραδοσιακό τρόπο ζωής. Έχοντας στενή επικοινωνία και διατηρώντας οικονομικούς και κοινωνικούς δεσμούς με τους εμπορικούς, πολιτικούς και πνευματικούς κύκλους της Αθήνας , της Πάτρας, του Πύργου αλλά και του εξωτερικού, φέρνει στα Λεχαινά πρότυπα αστικού τρόπου ζωής. Αντίθετα τα λαϊκότερα και οικονομικά ασθενέστερα στρώματα κρατούν τον παλιό τρόπο ζωής, έχοντας όμως ως πρότυπο τη ζωή των πλουσίων.

Το οικονομικό πλεόνασμα που συγκεντρώνεται από τη συσσώρευση των κερδών χρησιμοποιείται για την κατασκευή επιβλητικών κατοικιών και τη απόκτηση ειδών πολυτελούς διαβίωσης για λόγους κοινωνικής επιβολής.

Το ντύσιμο αλλάζει, τα φράγκικα γίνονται του συρμού, οι κυρίες των «καλών» οικογενειών ντύνονται με μόδα παριζιάνικη και μαθαίνουν καλούς τρόπους, γράμματα και μουσική. Παράλληλα λοιπόν, με τα νταούλια, τους ζουρνάδες και τα κλαρίνα των λαϊκών πανηγυριών ακούγονται και άλλοι ήχοι. Η ευρωπαϊκή μουσική, με την οποία οι ντόπιοι είχαν έτσι κι αλλιώς κάποια επαφή μέσω Επτανήσου, εισέβαλλε στα σαλόνια. Δίπλα στα λιθόχτιστα λαϊκά σπίτια υψώνονται τα μεγαλόπρεπα νεοκλασικά της άρχουσας τάξης. Είναι φανερό ότι η αλληλεπίδραση ήταν έντονη.

Στην κοινωνική ζωή του τόπου σημαντική θέση κατείχαν οι λαϊκές γιορτές, τα πανηγύρια και οι «τρικούβερτοι» γάμοι. Τα μεγάλα πανηγύρια της περιοχής είχαν σχέση με τους κτηνοτρόφους. Την Μ. Παρασκευή γινόταν μεγάλη ζωοπανήγυρη στην πλατεία του Αγ. Δημητρίου, όπου συνεχίζεται και σήμερα σε μικρότερο βαθμό. Αξέχαστα γλέντια και εκδρομές οργανώνονταν στην θάλασσα, ενώ η πλατεία και ο σταθμός εξακολουθούν να είναι το επίκεντρο της κοινωνικής ζωής.

Ιδιαίτερη θέση στο ντόπιο λαϊκό πολιτισμό και τη λαϊκή λατρεία είχε το λεχαινίτικο καρναβάλι που συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Οι Λεχαινίτες με αρκετά αναπτυγμένη την αίσθηση του χιούμορ γιορτάζουν το Λεχαινίτικο καρναβάλι στο πλαίσιο του οποίου γίνεται και ο γενιτσαρίστικος χορός.

4. ΤΟ ΕΘΙΜΟ

1. Προέλευση του Γενιτσαρίστικου χορού

Υπάρχουν τρεις εκδοχές σχετικά με την προέλευση του εθίμου, οι οποίες στηρίζονται κυρίως σε προφορικές μαρτυρίες. Το μόνο σίγουρο είναι ότι ο Γενιτσαρίστικος επιβιώνει για πολλά χρόνια.

Σύμφωνα με την πρώτη εκδοχή το έθιμο αυτό προέρχεται από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας και γινόταν στα πανηγύρια. Έπαιρναν άδεια από τον Τούρκο αγά, έφτιαχναν την παρέα τους και πήγαιναν από το ένα χωριό στο άλλο και χόρευαν. Με τον τρόπο αυτό κατάφερναν να ξεγελούν τους Τούρκους και να κρύβουν τον πραγματικό τους σκοπό που ήταν η ανταλλαγή μηνυμάτων για την προετοιμασία της Επανάστασης του 1821.

Λέγεται ότι ο χορός ονομάστηκε Γενιτσαρίστικος για να εξαπατούνται οι Τούρκοι, να πιστέψουν δηλαδή ότι ο χορός είναι δικός τους. Όσον αφορά τις Τουρκικές προσωνυμίες των προσώπων της τσετιάς πρέπει να δόθηκαν κατά τους επαναστατικούς ή μεταεπαναστατικούς χρόνους γιατί αποκλείεται επί τουρκοκρατίας να τόλμησαν να διακωμωδήσουν τούρκικα αξιώματα. Εκείνο που έδωσε αφορμή να δοθούν στρατιωτικοί όροι στους χορευτές του εθίμου, στους Γενίτσαρους, είναι το συντεταγμένο της παρέας με τα νταούλια που τη συνοδεύουν.

Η δεύτερη εκδοχή η οποία διασώθηκε από παλιούς χορευτές αναφέρει ότι στα χρόνια της τουρκοκρατίας για να μεταδίδονται τα μυστικά της Επανάστασης, έφτιαχναν σε κάθε χωριό μια παρέα με το γέρο και τη γριά που είχαν πέντε αγόρια και δύο κορίτσια. Όταν οι Τούρκοι τους ρωτούσαν « που πάνε», ο γέρος απαντούσε ότι πηγαίνει στο απέναντι χωριό να παντρέψει τα κορίτσια του. Όταν συναντούσε η μία παρέα την άλλη, αγκαλιάζονταν και έτσι από στόμα σε στόμα μετέδιδαν τα μυστικά.

Η τρίτη εκδοχή αναφέρει ότι το έθιμο αυτό, το οποίο τελείται τις Απόκριες την άνοιξη δηλαδή, έχει άμεση σχέση με τον Διονυσιακό διθυραμβικό χορό των μεγάλων ή «κατ' αγρούς Διονυσίων». Αντιπαραβάλλοντας τα τελούμενα στο διθύραμβο με τα τελούμενα στο χορό των Γενίτσαρων βρίσκουμε ταύτιση στα εξής σημεία : η σημερινή στοίχιση των χορευτών σε τριάδες είναι ίδια με την αρχαία στοίχιση. Ο κορυφαίος κρατούσε τον «φαλλό» , σήμερα ο γενίτσαρης κρατά το «κιλούμι». Οι σημερινές μπούλες, οι θυρσοφύρες . οι σημερινοί γκότσηδες , οι ιθύφαλλοι. Η «λικνοφόρος» ταυτίζεται με την καλαθοφόρο γριά. Κατάλοιπο των σατύρων είναι ο γέρος με την ποιμενική αμφίεση, την κουδούνα και το τράστο. Τα μασάκια που κρατούν οι γκότσηδες ίσως είναι υποτυπώδη ομοιώματα αιχμών, αρχαίων δοράτων. Το πορτοκάλι που κρατούν οι σημερινές μπούλες είναι οι καρποί των προσφορών της αρχαίας πομπής. Στην όρχηση ο μιμητικός χορός του διθυράμβου ταυτίζεται με τις λικνιστές ρίμινες, το υπόρχημα με τον τουμπουλίστικο και ο γερανός με τον καρσιλαμά ή το γαϊτανάκι.

Η ομάδα , λοιπόν, έχει θιασική συγκρότηση με δραματικό στρατιωτικό χαρακτήρα , ως προς τη σύνθεση, την ένδυση, την εξάρτηση και την ιεράρχηση υπό την αρχηγία του «Γκότση», αλλά και γονιμικό χαρακτήρα αφού συμμετέχουν τρία γυναικεία μέλη.

Το εαρινό «δράμα» εκτυλίσσεται εν χορώ και προβάλλεται μέσα από τους ρόλους, τα θεατρικά συμβολικά εξαρτήματα και τις συμπεριφορές. Ως πυρήνα του έχει το ερωτικό παιχνίδι ανάμεσα στις «μπούλες» και τον αρχηγό, τον οποίο πλαισιώνουν χορεύοντας υπό την προστασία των γενίτσαρων.

Τα παλιότερα χρόνια ομάδες (τσετιές) «Γενιτσαράιων» υπήρχαν εκτός από τα Λεχαινά, στο Στρούσι, στην Ανδραβίδα, στο Τραγανό και στη Γαστούνη. Για κάποια χρόνια μετά την κατοχή ο χορός αυτός σταμάτησε. Το 1954 όμως, με πρωτοβουλία του Ντίνου Ψυχογιού διοργανώθηκε στην πλατεία του Αγ. Δημητρίου διαγωνισμός για την καλύτερη «τσετιά» της περιοχής. Από τότε το έθιμο έμεινε σε αδράνεια αλλά ο Γενιτσαρίστικος δεν ξεχάστηκε.

Η αναβίωση του εθίμου έγινε τελικά μετά από 23 χρόνια , το 1977, στα Λεχαινά όπου μαζεύτηκαν νέοι και με την καθοδήγηση του παλιού γενίτσαρη Τ. Τασσόπουλου και του γιου του, άρχισε η προσπάθεια για την μετάδοση του χορού από τους παλιούς στους νεότερους.

Ο Α. Καρκαβίτσας (παλιός πρωτογκότσης) αναφέρει σχετικά με την αναβίωση του εθίμου :

«φόραγα μια μέρα τα γαμπριάτικά μου ρούχα, έπινα καφέ στην αγορά και ήταν εκεί ο γερο-Τασσόπουλος. Επειδή με είδε που ήμουν ψηλός μου είπε “ να σε είχα γενίτσαρη τότε που χορεύαμε Γενιτσαρίστικο”. Μωρέ Τάση του λέω δεν ξέρω να χορεύω. “θα σε μάθω εγώ” μου λέει. Πήραμε μια σκούπα για κιλούμι και αρχίσαμε δείχνοντάς μου τα βήματα να χορεύουμε στο σταυροδρόμι. Τελικά φτάσαμε μέχρι την πλατεία και η γκοτσαριά είχε γίνει εζάδα. Το τι έγινε δεν μπορώ να σας περιγράψω, μέχρι που κάποιοι γέροι έκλαιγαν. Τους δώσαμε τόσο μεγάλη χαρά...»

Από τότε, λοιπόν, κάθε χρόνο χορεύεται ο Γενιτσαρίστικος χορός στα Λεχαινά.

II. Περιγραφή του εθίμου

Σήμερα το έθιμο τελείται στο πλαίσιο του Λεχαινίτικου καρναβαλιού, την Κυριακή της Τυρινής, αλλά και την παραμονή δηλαδή το Σάββατο το βράδυ.

Η προετοιμασία για το χορό σχεδόν ξεκινά ένα μήνα πριν τις Απόκριες. Εξαρτάται από το πόσο έγκαιρα θα βρεθούν τα όργανα, αφού οι πρόβες γίνονται πάντα με τη συνοδεία του νταουλιού και της πίπιζας. Συνήθως όμως, γίνονται 2 με 3 πρόβες σε κλειστούς χώρους όπως είναι το γυμναστήριο στο Γυμνάσιο.

Την παραμονή ο καθένας ετοιμάζεται σπίτι του και μια ώρα πριν ξεκινήσουν να χορεύουν συγκεντρώνονται σε ένα συγκεκριμένο σημείο στην αγορά. Εκεί έρχονται και τα όργανα.

Το κλίμα που δημιουργείται είναι ευχάριστο, αφού υπάρχουν διάφορα πειράγματα μεταξύ των χορευτών αλλά και του κόσμου προς τους χορευτές.

Η διαδρομή που ακολουθούν οι Γενίτσαροι όταν χορεύουν είναι πάντα συγκεκριμένη. Περνούν από την πλατεία Χατζηγιάννη, από το σταυροπάζαρο, την πλατεία Αγ. Δημητρίου και καταλήγουν πάλι στο σταυροπάζαρο. Κατά τη διάρκεια του χορού υπάρχει ένα διάλειμμα, για να ξεκουραστούν οι χορευτές, σε μαγαζιά στο σταυροπάζαρο όπου κερνούν τους Γενίτσαρους.

Οι θεατές είναι μαζεμένοι δεξιά και αριστερά του δρόμου, μόλις περάσουν από μπροστά τους οι Γενίτσαροι τους ακολουθούν από πίσω και όλοι μαζί καταλήγουν στο σταυροπάζαρο. Εκεί γίνεται κάτι σαν γλέντι όπου οι Γενίτσαροι χορεύουν μαζί με τον κόσμο καλαματιανό ή τσάμικο. Ο πρωτοχορευτής είτε είναι άντρας είτε γυναίκα κρατά το κιούμι.

Την επόμενη ημέρα, την Κυριακή το μεσημέρι, γίνεται το καρναβάλι. Εδώ σε αντίθεση με την παραμονή έρχεται κόσμος και από τα γύρω χωριά. Το καρναβάλι αρχίζει με τον Γενιτσαρίστικο χορό και έπειτα ακολουθεί παρέλαση αρμάτων με ανθρώπους που σατιρίζουν την επικαιρότητα. Μετά το καρναβάλι ακολουθεί η καύση του καρνάβαλου.

Τα έξοδα για το καρναβάλι καθώς και για τον γενιτσαρίστικο αναλαμβάνει ο εθιμοτυπικός σύλλογος. Στον γενιτσαρίστικο χορεύουν αφιλοκερδώς. Χαρακτηριστικά ο Μ. Σεφερλής αναφέρει:

« είναι ένας χορός που βγαίνει από την ψυχή μας. Χορεύουμε για το κέφι μας.»

Τα έξοδα για τον γενιτσαρίστικο είναι μόνο η πληρωμή των οργάνων και κάποιων ελλείψεων που ίσως υπάρξουν στις φορεσιές. Οι χορευτές έχουν πάρει μέρος σε παραστάσεις τέσσερις φορές εκτός του νομού. Δύο φορές στο Μοσχάτο, στο Αιτωλικό και στο Ηρώδειο.

Στόχος του δήμου είναι να βρεθεί ένας χώρος για μουσείο “γενιτσαρίστικου χορού” στο οποίο θα υπάρχει υλικό σχετικά με το έθιμο έτσι ώστε κάποιος μελετητής να μπορεί να βρει συγκεντρωμένα όλα τα στοιχεία και να έχει μια πλήρη εικόνα.

III. Σύνθεση της Τσεταιάς (παρέας)

Οι Γενίτσαροι ή Γιανίτσαροι, όπως τους λένε, είναι μια παρέα από 11 ή 13 άνδρες. Η ομάδα («τσειτιά») αυτή αποτελείται από 7 ή 9 Γενίτσαρους, 2 μπούλες και το γέρο με τη γριά.

Η διάταξη της τσειτιάς όταν οι γενίτσαροι είναι 9 γίνεται σε τριάδες, ενώ όταν είναι 7 έχουμε μια τριάδα στη μέση δύο μπροστά και δύο πίσω. Οι μπούλες όπως και ο γέρος με τη γρια περιτριγυρίζουν την γκοτσαριά. Ο κάθε χορευτής παίρνει την προκαθορισμένη θέση του και έτσι σχηματίζεται ένα μεγάλο αραιό τετράγωνο, τόσο όσο χρειάζεται για να υπάρχει ελευθερία κινήσεων.

Ο αρχηγός της παρέας λέγεται Γενίτσαρης ή Αρχηγότσης και βρίσκεται ακριβώς στη μέση της τσετιάς. Γενίτσαρης γίνεται συνήθως αυτός που είναι καλύτερος χορευτής. Ευθύνη του είναι να δίνει συνθήματα τόσο στους υπόλοιπους γενίτσαρους για να υπάρχει συγχρονισμός στις κινήσεις, όσο και στα όργανα για τις αλλαγές στη μουσική.

Τα δύο πρωτοπαλίκαρα του ο πρωτογκότσης είναι δεξιά του και ο δευτερογκότσης αριστερά του. Οι τέσσερις υπόλοιποι γκότσηδες, οι σωματοφύλακές του, βρίσκονται μπροστά και πίσω από τη μεσαία τριάδα. Αυτοί έχουν μέτωπο πάντα γυρισμένο προς τον Γενίτσαρη για να βλέπουν τα συνθήματα του.

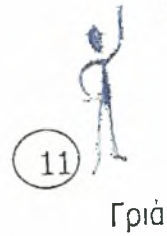
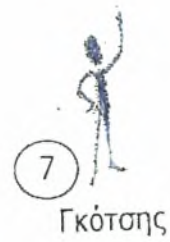
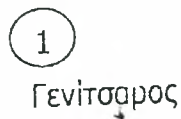
Μπροστά και πίσω από τον Γενίτσαρη και ανάμεσα στους γκότσηδες βρίσκονται οι Μπούλες, που χορεύουν αλλάζοντας θέσεις πότε μπροστά και πότε πίσω από τον Γενίτσαρη. Ο ρόλος τους σήμερα είναι κυρίως σατυρικός, αφού αυτό που κάνουν είναι να προκαλούν με διάφορα πειράγματα τον αρχηγότση και τους υπόλοιπους γκότσηδες.

Τέλος την τσετιά συμπληρώνουν ο γέρος και η γριά, οι οποίοι δεν έχουν συγκεκριμένη θέση μέσα στο χορό. Ο βασικός τους ρόλος είναι να «προστατεύουν» το χορευτικό από τον κόσμο, δηλαδή δεν αφήνουν τον κόσμο να μπει στο χορευτικό.

Στον γενιτσαρίστικο μπορούν να χορέψουν άτομα κάθε ηλικίας αρκεί να “βαστάν τα κότσια τους”. Το 1992 κάποιοι παλιότεροι χορευτές έμαθαν στα παιδιά του δημοτικού το χορό και για δύο με τρία χρόνια υπήρχε και γκοτσαριά δημοτικού. Όμως το ενδιαφέρον των παιδιών δεν ήταν τόσο μεγάλο με αποτέλεσμα να μην συνεχιστεί.

Στην σημερινή γκοτσαριά ο μεγαλύτερος είναι 53 ετών και ο μικρότερος 16 ετών.

ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΗΣ ΤΣΕΤΙΑΣ

IV. Φορεσιά

Η φορεσιά παλιότερα αποτελούσε το μεγαλύτερο πρόβλημα της παρέας, αφού δεν είχαν χρήματα να αγοράσουν αλλά και όσοι είχαν δεν τις έδιναν γιατί τις θεωρούσαν οικογενειακό κειμήλιο και τις έκρυβαν. Σήμερα υπάρχουν φορεσιές τις οποίες έχει αγοράσει ο δήμος.

Ο Γενίτσαρης και οι γκότσηδες φορούν φουστανέλα λευκή, μάλλινο σώβρακο, μακρύ ζωνάρι και από πάνω σελάχι λουστρινένιο ,συνήθως, με πούλιες κεντημένο. Δεξιά και αριστερά στο σελάχι κρέμονται ένα κόκκινο και ένα μπλε μαντήλι. Λευκή πουκαμίσα με πλατιά μανίκια και από πάνω βελούδινο μπορντό γιλέκο. Στο κεφάλι φέσι βαθυκόκκινο ενώ κάτω φορούν λευκή κάλτσα με καλτσοδέτες και τσαρούχι.

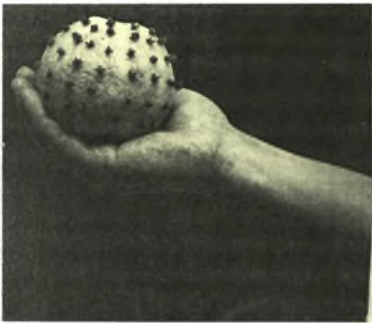
Ο αρχιγκότσης για να ξεχωρίζει από τους υπόλοιπους φορά λευκό γιλέκο και κρατά το κιλούμι. Το κιλούμι είναι ένα μέτριου πάχους ξύλο με μήκος 70-80 εκατοστά, το οποίο έχει σχήμα T και στο επάνω μέρος τοποθετούν ένα μεταξωτό μαντήλι. Είναι χαρακτηριστικό σύμβολο του αξιώματος του Γενίτσαρη και το κρατά ψηλά κατά τη διάρκεια του χορού. Με αυτό δίνει το σύνθημα της έναρξης του χορού, της φούρλας , της αλλαγής του σκοπού στους γύφτους και το τέλος του χορού.

Οι υπόλοιποι γενίτσαροι κρατούν το μασάκι το οποίο είναι το τροχιστήρι του χασάπη και τους βοηθά να κρατούν τα χέρια τους ψηλά.

Οι μπούλες ή αλλιώς τσατσούλες είναι δύο άνδρες ντυμένοι με την ενδυμασία της 'Αμαλίας'. Παλιότερα φορούσαν απλά γυναικεία ρούχα δηλαδή μακριές φούστες και πουκάμισα. Στα χέρια τους κρατούν από ένα πορτοκάλι με καρφωμένα γαρύφαλλα. Λέγεται ότι στα χρόνια της Τουρκοκρατίας άδειαζαν το εσωτερικό του πορτοκαλιού και μετέφεραν μέσα μηνύματα για να μην γίνονται αντιληπτοί από τους Τούρκους.

Ο γέρος ντυμένος τσοπάνης φοράει τσαρούχια, χοντρές κάλτσες και κάπα. Στη μέση του κρεμά ένα κουδούνι με σκοινί. Στον ώμο έχει ένα τράστο με στάχτη και στο χέρι κρατά μια γκλίτσα.

Η γριά φοράει χοντρά παπούτσια με μάλλινες κάλτσες και μια σκούρα ρόμπα. Στο κεφάλι δένει μια μαύρη «τσεμπέρα» και κρατά στο ένα χέρι τη ρόκα με το μαλλί και το αδράχτι, για να γνέθει την προίκα των κοριτσιών της, και στο άλλο χέρι ένα καλάθι με άχυρα.

πορτοκάλι με γαρύφαλλα

κιλούμι

μασάκι

V. Όργανα- Μουσική

Η μουσική που συνοδεύει το χορό παίζεται από γύφτους οι οποίοι έρχονται από το Τραγανό ή την Αχαιά . Τα όργανα που χρησιμοποιούν είναι το νταούλι και δύο πίπιζες. Το νταούλι και η μία πίπιζα κρατούν το ίσο.

Το πρώτο είδος του χορού λέγεται 'Ρίμινες' , ενώ το δεύτερο 'Τουμπουλίστικο'. Στις ρίμινες ο ρυθμός είναι σιγανός και λικνιστός με μικρά πηδήματα προς τα εμπρός. Όταν ο Γενίτσαρης δώσει το σύνθημα οι γύφτοι αλλάζουν τον 'χαβά' σε τουμπουλίστικο όπου ο χορός είναι πιο ζωηρός με έξαλλα χοροπηδήματα προς τα εμπρός και με πολλές φούρλες. Έπειτα γίνεται πάλι αλλαγή σε ρίμινες ή ο ρυθμός μπορεί να γυρίσει σε ένα είδος καρσιλαμά.

Στη συνέχεια οι χορευτές χορεύουν το γαιτανάκι , κάνουν δηλαδή ένα κύκλο με πρώτο τον Γενίτσαρη και με το ίδιο βήμα χορεύουν χωρίς να πιάνονται.

Τα βήματα δεν γίνονται μόνο προς τα εμπρός αλλά και προς τα πίσω . φυσικά για να προχωρά ο χορός είναι περισσότερα τα βήματα προς τα εμπρός.

Στο τέλος χορεύουν τσάμικο ή καλαματιανό όπου μπορεί να μπει και ο κόσμος στο χορό.

Ειδικό τραγούδι για τον Γενιτσαρίστικο δεν υπάρχει. Φαίνεται όμως ότι επάνω στο σκοπό προσαρμόστηκαν διάφορα δίστιχα ή τραγούδια και έτσι τα κυριότερα από αυτά στο αργό μέρος είναι το "έχε γεια καημένε κόσμε", "σαν πάς Μαλάμώμ για νερό", ενώ στο γρήγορο μέρος είναι το "στρουσέικο γεφύρι", "στη στεριά δεν ζει το ψάρι" και το "κότα μου κοτούλα μου". Το τραγούδι της "γκοτσοσιάς" είναι ένα σιγανό τραγούδι για να ξεκουράζονται οι χορευτές.

Κι αν πας Μαλάμω για νερό
εγώ στη βρύση καρτερώ
να σου τσακίσω το σταμνί
να πας στη μάνα σου αδειανή.
Κι αν σε ρωτήσει η μάνα σου
μανούλα μου παραστράτησα
και το σταμνί μου τσάκισα.
Δεν είναι παραστράτημα
Μόν' είν' ανδρός αγκάλιασμα.

.....

Στο στρουσέικο γεφύρι
κι θα κάνω κορωνιά
να περνάνε τα κορίτσια
με τα κατσαρά μαλλιά.

Οι γύφτοι πρέπει να κοιτάζουν πάντα τον Αρχηγότση για τις αλλαγές των σκοπών. Βρίσκονται πίσω από την τσετιά και μόνο όταν ο χορός γίνεται κυκλικός και χορεύουν τσάμικο ή καλαματιανό, μπαίνουν τα όργανα στη μέση του κύκλου.

79. Η πλατεία της Παναγίας (1985).

78. Η πλατεία Αγ. Δημητρίου

80. Η πλατεία Σαραντοπούλου

81. Η πλατεία Χατζηγιάνη (1983).

Ο γέρος με τη γριά.

5. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αικατερινίδης Ν. Γεώργιος. «Από τις πρώτες προσπάθειες καταγραφής δρωμένων». *Στα δρώμενα: σύγχρονα μέσα και τεχνικές καταγραφής*. Πρακτικά Ά Διεθνούς συνεδρίου, Κομοτηνή: Κέντρο Λαϊκών Δρωμένων. Σελ:101-103.

Βαρβούνης Γ. Μανόλης.(2004). « Προβλήματα επιτόπιας καταγραφής των παραδοσιακών χορών». *Χορευτικά Ετερόκλητα*. Σελ: 297-305.

Δρανδάκης Λ. (2004). « Για μια σύγχρονη φολκλορική παράσταση». *Χορευτικά Ετερόκλητα*. Σελ:255-279.

Κάβουρας Π. « Τα δρώμενα από εθνογραφική σκοπιά: μέθοδοι, τεχνικές και προβλήματα καταγραφής». *Στα δρώμενα: σύγχρονα μέσα και τεχνικές καταγραφής*. Πρακτικά Ά Διεθνούς συνεδρίου, Κομοτηνή: Κέντρο Λαϊκών Δρωμένων. Σελ:45-76.

Κράγκαρης, Δ. (1978). «Διάλογος» . *Ανδρέας Καρκαβίτσας*.(1)

Κράγκαρης, Δ. (1979) «Διάλογος» . *Ανδρέας Καρκαβίτσας*. (5)

Κράγκαρης, Δ. (1980) «Διάλογος» . *Ανδρέας Καρκαβίτσας*. (8)

Λάττας Π. Χρήστος. (1974) *Η λαογραφία του τόπου μου*. Αθήνα

Λουτζάκη, Ρ.& Αντζακα, (1999). «*Ο χορός στην Ελλάδα*». Εκδοτική Αθηνών.

Λουτζάκη, Ρ.(1992). «Για μία ανθρωπολογία του χορού». *Ο χορός στην Ελλάδα* Ναύπλιο. Τόμος 8.

Ψυχογιού Ελένη. (1987). *Λεχαινά, εκ παραδρομής*.

Ψυχογιός Ντίνος. (1951) *Ηλειακά* . Τεύχος Α΄

Ψυχογιός Ντίνος. (1978) *Ηλειακά* . Τεύχος ΚΖ΄

Ψυχογιός Ντίνος. (1979) *Ηλειακά* . Τεύχος ΛΑ΄